

Гортаючи нову книжку...

Рецензія на монографію: Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): Монографія / Центр дослідження визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.

В українському історіографічному просторі не бракує тем, які збуджують не лише наукову громадськість, але й вправно використовуються українськими політиками для мобілізації власного електорату напередодні різноманітних виборів. Однією з таких науково і суспільно «легкозаймистих» проблематик є історія українського націоналістичного і повстанського руху середини ХХ століття. З огляду на таку ситуацію, вкрай важливо продовжувати наукове дослідження вказаної теми, яке єдине, рано чи пізно, може вивести українське суспільство на більш–менш однорідне сприйняття громадянами складної історичної спадщини.

У контексті сказаного вище, фундаментальна й комплексна монографія київського науковця Івана Патриляка, присвячена дослідженню українського націоналістичного і повстанського руху 1939–1960 рр., є справжньою знахідкою для людини, яка бажає розібратися у проблемі, а не просто отримати докази для своїх усталених стереотипів. Її вражаюча насиченість документальними фактами, легкість стилю і багатоаспектність роблять книгу не лише корисним, але й цікавим для сприйняття матеріалом. Дослідник вправно і послідовно руйнує усталені міфи й стереотипи, якими за десятки років обросла історія Організації українських націоналістів і Української повстанської армії, базуючи свої висновки та узагальнення на потужній фактологічній базі, яка не лише подає вражаючу подієву панораму, але й змушує читача визнавати наведені факти.

Очевидно, що для менш досвідченого дослідника така постановка теми виглядала б заширокою: надто багато увібрали в себе ці два драматичні десятиліття, у яких спресувалися геополітичні стратегії, напружена дипломатична гра, інтенсивна ідеологічна і політична робота, самовіддана збройна боротьба, небачених масштабів агітаційна праця. Однак, досвід набутий І.Патриляком за час багаторічної роботи з архівними документами, періодикою, науковою та публіцистичною літературою. В полеміці з колегами й опонентами, оволодіння сучасним методологічним інструментарієм, ерудиція створили надійне підґрунтя для кваліфікованої розробки обраного комплексу питань.

Монографія обсягом понад 50 друкованих аркушів, складається з шести розділів у яких послідовно висвітлюються проблеми становлення націоналістичного руху напередодні Другої світової війни, діяльність підпілля ОУН у період вересневої кампанії 1939 р.; внутрішньоорганізаційний розвиток в 1939–1941 рр.; створення мережі націоналістичного підпілля в межах Радянської України; збройні виступи націоналістичного підпілля на початку німецько–радянської війни; організаційне та державне будівництво влітку–восени 1941 р.; діяльність обох ОУН в 1942 – на початку 1943 рр.; розгортання повстанського руху; протистояння з гітлерівським окупаційним режимом; перипетії польсько–українського протистояння; боротьбу з радянським режимом на завершальному етапі Другої світової війни та в повоєнний період.

Слід наголосити на тому, що всі вказані вище проблеми розглядаються на широкому історичному тлі, яке допомагає читачеві зрозуміти хід думок, причини прийняття тих чи інших рішень, передумови і наслідки дій провідних історичних постатей. Так, у першому розділі дослідник цілком виправдано здійснює доволі ґрунтовний екскурс

в історію становлення українського націоналістичного руху, таким чином, «вмонтовуючи» його в контекст подій вітчизняної і європейської історії міжвоєнного періоду. Учений робить висновок, що «Український націоналізм, який виріс із українського ґрунту як реакція на трагічно жакливе становище української нації у міжвоєнний період, розвивався не лише в умовах кризи українського демократизму і суспільної недовіри до ефективності легальної боротьби, але й на фоні руйнування престижу парламентських і ліберальних цінностей у всій Європі. Тому цілком закономірно, що український націоналізм у міжвоєнний період був надзвичайно сприйнятливий до запозичень зовнішніх елементів тоталітарних рухів міжвоєнної Європи. організований український націоналізм використав насамперед найбільш вдалу методику мобілізації мас та залучення їх до революційних акцій, використовуючи у пропаганді емоційну складову та схематизовану аргументацію. Одним із найбільших здобутків українського націоналістичного руху було майже цілковите опанування ним широких кіл західно-української молоді, що відкривало перед ОУН великі часові перспективи» (С. 31).

Динаміку розгортання руху в часовій перспективі, зміни його тактики, успіхи та невдачі висвітлено з неабиякою вправністю, глибинним розумінням проблеми, науковою неупередженістю. Дослідник звертається до всебічного розгляду складних подій вересня 1939 р., коли на українські етнічні землі прийшла Друга світова війна й український націоналістичний рух зробив першу масштабну спробу «взятись за зброю», намагаючись скористатися, як тоді здавалося, догідними геополітичними умовами для відновлення української державності в регіоні. Сумлінно й детально реконструйовано перебіг організаційного будівництва мережі ОУН в Радянській Україні в період інкорпорації та радянізації західноукраїнських земель, проаналізовано причини, хід і наслідки розколу націоналістичного руху в 1940–1941 рр.

Особливу увагу в другому розділі монографії І.Патриляк приділяє спробам українських націоналістів розгорнути державне будівництво влітку–восени 1941 р., після нападу Німеччини на СРСР. Такий підхід є цілком виправданим з огляду на те, що створення власної незалежної держави було стратегічною метою всього руху, а тому намагання реалізувати «завдання №1» заслуговує на ґрунтовний розгляд. Автор звертає увагу на підготовку до оголошення державності, створення місцевих органів управління, розкриває взаємини націоналістичного руху з німецькими окупаційними силами. Спираючись на документальні джерела, він чітко демонструє, що період взаємного толерування між українським націоналістичним рухом і окупаційною владою був коротким і тривав у різних регіонах від двох тижнів до двох місяців, поступово переростаючи у затяжне протистояння та боротьбу на знищення, а спроби оунівцями створити власну державну адміністрацію на місцях плавно трансформувалися у формування ними мережі націоналістичного підпілля в більшості регіонів України. При цьому необхідно підкреслити, що у документах німецької поліції наприкінці 1941 р. відзначалося, що лише рух «ОУН–Бандери» становить «серйозну небезпеку» для німецької окупаційної влади, що, на думку автора, свідчило про низьку активність у цей період як радянського, так і польського рухів Опору і цілковито заперечує усталену історіографічну тезу про «колабораційність» українських націоналістів у зазначений період (С. 142).

Надзвичайно детально виписані автором рецензованої монографії проблеми пов'язані з дослідженням діяльності обох ОУН в 1942 – на початку 1943 р., питаннями становлення УПА, еволюції її структури, змінами чисельності, функціонуванням і забезпеченням армії. Їм присвячено найбільший у книзі – третій розділ (С. 157–283). Дослідник розкриває проблеми будівництва підпілля в цей період, внутрішньо-організаційні дискусії щодо форм і методів боротьби проти окупаційної влади Німеччини та її союзників, еволюцію поглядів щодо необхідності розгортання партизанської боротьби. Надзвичайно детально, з використанням нових архівних документів, учений здійснює реконструкцію створення УПА, прослідковує її структурні зміни, досліджує проблему виховання командних кадрів, уперше в історіографії, на базі аналізу особистих даних повстанців, створює колективний портрет учасника руху.

Здійснивши вичерпне дослідження структур підпільного і повстанського руху, у наступних трьох розділах рецензованої монографії науковець послідовно і надзвичайно детально розкриває нюанси протистояння українського націоналістичного підпілля і

повстанської армії німецькому окупаційному режимові, польському підпільному рухові та польській повоєнній державі, радянському партизанському рухові і радянському режимові на завершальному етапі війни й у повоєнні десятиліття. Подана комплексна картина розкриває образ потужного визвольного руху, який змінював тактику у протистоянні зі своїми противниками, вів збройну боротьбу і переговори, але повсякчасно дотримувався основної стратегічної мети – здобуття повноцінної української державності. Багатий фактологічний матеріал, зібраний дослідником, щент руйнує усталені в нашому суспільстві стереотипи про українських націоналістів, як борців лише із радянською владою, він чітко демонструє, що націоналістичний рух і створені ним збройні формування, послідовно і вперто вели боротьбу з усіма іноземними чинниками, які розглядалися ними як ворожі ідеї створення української держави. Боротьба ж із радянським тоталітарним режимом набувала особливо запеклих форм і тривала найдовше винятково в силу того факту, що саме радянська влада розглядалася не як тимчасовий, а як постійно діючий негативний чинник, який стоїть на шляху утворення незалежної української держави.

Завершуючи нашу коротеньку рецензію, хотілося б наголосити на тому, що велетенська пророблена автором робота заслуговує на схвальну оцінку й на те аби бути уважно прочитаною та проаналізованою. Це перша справді вагома спроба зробити комплексне наукове дослідження тих подій і явищ, які досі розриваються українське суспільство, спроба, на наш погляд, вдала. А тому ми сподіваємося, що монографія Івана Патриляка буде корисною не лише для вузького кола фахівців, але й стане вагомим фактором, який сприятиме переведенню політичних і суспільних дискусій навколо проблематики українського націоналістичного руху у більш спокійне академічне русло.

***Гай–Нижник П.П.** Листая новую книгу.... Рецензия на монографию: Патриляк И.К. «Встань и борись! Слушай и верь...»: украинское националистическое подполье и повстанческое движение (1939–1960 гг.): Монография / Центр исследования освободительного движения. – Львов: Часопис, 2012. – 592 с.*

***Hai–Nyzhnyk, P.P.** Leafing through the new book.... A review of the monograph: Patryliak I.K. «Stand up and Fight! Listen and believe...»: Ukrainian nationalist underground and insurgency (1939–1960 years) Monograph / Research Center of the liberation movement. – Lviv: Chronicle, 2012. – 592 p.*